

To fugleholme i Thy.

Af BERNT LØPPENTHIN.

(With a Summary in English: Two Bird Islands in Northwestern Jutland.)

(Dansk zootopografisk undersøgelse vedrørende fugle; beretning nr. 29.)

I juni 1953 gennemgik jeg fuglebestandene på 2 holme i ferskvandssøer i Thy, som jeg i tidens løb har besøgt gentagne gange. Den ene, Madstedborg i Ovesø, har nu gennem et halvt århundrede været genstand for danske ornithologers berettigede opmærksomhed. Den anden, betydelig mindre ø, ligger i den østlige del af Ørum Sø. Den har aldrig været mål for ekskursioner i samme udstrækning som Madstedborg; men den har efter min opfattelse betydelig interesse, bl. a. fordi den huser en fast bestand af Toppet Skallesluger. I arktiske og subarktiske egne ruger denne art hyppigt ved elve og fjældvande; men Ørum Sø er eutrof (næringsrig) og har uklart vand. Den Toppede Skallesluger foretrækker klart vand; men på den anden side står dens evne til fiskefangst næppe kendeligt tilbage for den Toppede Lappedykkers, og den trives fortrinligt i eutrofe søer.

Madstedborgs fuglebestand har i de senere år været udsat for meget store svingninger, væsentlig på grund af vekslende vandstand i Ovesø. Adgang til øen er let fra øst, da søbunden er fast her, så det er nødvendigt at hegne for de korthornstude og kvier, som holdes på Madstedborg om sommeren. Mennesker og omstrefjende hunde kan let vade over til øen fra Ovesøs østlige bred, og visse år har en ræv haft sin gang på Madstedborg og forårsaget stor ødelæggelse blandt fuglene. Øen i Ørum Sø, Gl. Ørums fugleholm, er langt vanskeligere tilgængelig og derfor bedre beskyttet; de rugende fugles tæthed er meget stor her.

I beretningerne, som er nævnt i litteraturlisten, har jeg gjort rede for tidligere besøg på Madstedborg (1927, 1936, 1937, 1938, 1939, 1941, 1942) og på Gl. Ørums fugleholm (1936, 1937, 1942). Desuden besøgte jeg begge lokaliteterne 1948. Dette år var forholdene på Madstedborg i ornithologisk henseende så nær den totale ødelæggelse, de kunne være. 2. juni nævnte år fandt jeg i løbet af et par timer kun eet eneste æg, et hættee-

mågeæg, på øen, ingen unger. Vandstanden i Ovesø var usædvanlig lav. En del hættemåger havde slået sig ned i nogle sivholme, som havde dannet sig på mudderbanker nordvest for Madstedborg. »Ny Madstedborg«, som dukkede op efter vandstandsænkning 1931, var tæt besat med reder, og en del fugle var søgt til en sparsomt bevokset sandbanke sydøst for Madstedborg, nær østbredden af søen; den er kaldt »Sønderhåholmen« nedenfor. Jeg besøgte Gl. Ørums fugleholm 1. juni 1948 og fandt forholdene tilfredsstillende.

I de følgende år fremkom noget mere optimistiske meddelelser om Madstedborgs fuglebestand. Troldænderne syntes dog at have vanskeligt ved at finde fodfæste igen. Gl. Ørums fugleholm har mig bekendt ikke været genstand for ornithologisk undersøgelse i disse år. 1953 besøgte jeg Madstedborg 11. juni, Gl. Ørums fugleholm 12. juni. Som ved alle tidligere lejligheder har jeg mødt største velvilje hos gdr. NIELS SØNDERGÅRD, Madstedgård, og gdr. KR. GULD, Gl. Ørum; jeg er begge megen tak skyldig.

Herefter følger en kort omtale af de to lokaliteter og det ornithologiske udbytte af besøgene 1948 og 1953. Endvidere har lærer HJ. ØSTERGÅRD CHRISTENSEN velvilligst overladt mig nogle notater fra besøg på Madstedborg 21. maj 1946, 3. juni 1951 og 7. juni 1953; de er nedenfor mærket (H. Ø. C.).

Madstedborg.

Øens udseende er ikke ændret væsentligt i den sidste snes år. Kreaturerne holder græsset kort, hvilket navnlig har betydning for strandskaderne og sandterne. Troldænderne ynder dog næppe alt for stærk afgraving af græstuerne, imellem hvilke de før i stort antal skjulte rederne. Søbunden lige ved Madstedborg er nogle steder fast andre steder blød. På de bløde strækninger findes forholdsvis smalle bræmmer af sumpplanter. Af fugle skal nævnes følgende:

Toppet Lappedykker (*Podiceps c. cristatus* (L.)). 2. juni 1948 lå en del på Ovesø, og 4 reder med 3, 3, 1, 1 æg fandtes i bredvegetationen ved Madstedborg; et af 3-kuldene var ruget, de øvrige friske. 11. juni 1953 sås enkelte fugle på søen, men ingen reder ved Madstedborg.

Grågås (*Anser a. anser* (L.)). 2. juni 1948 holdt en flok på 17 til i området. 1953 så jeg ingen.

Gravand (*Tadorna tadorna* (L.)). 2. juni 1948 sås enkelte. 11. juni 1953 opholdt et par med ællinger sig ved Madstedborg, og et par uden unger sås ved Ovesøs østbred.

Gråand (*Anas p. platyrhynchos* L.). Nogle stk. iagttoges ved hver lejlighed.

Atlingand (*Anas querquedula* L.). En rede med 6 friske æg fandtes i en græstue på voldstedet 3. juni 1951. Kuldet var ikke fuldlagt (H. Ø. C.).

Krikand (*Anas c. crecca* L.). 8 ♂♂ sås 2. juni 1948.

Troldand (*Aythya fuligula* (L.)). 21. maj 1946 sås en halv snes Troldænder på vandet ud for Madstedborg (H. Ø. C.). 2. juni 1948 sås 3 (♂♀ + ♂), ingen reder. 3. juni 1951 iagttoges nogle fugle og 2 reder med 7 og 8 æg, og 7. juni 1953 fandtes 2 reder med 10 og 7 æg (H. Ø. C.). 4 dage senere lettede ♀ fra 7-kuldet, og desuden fandt jeg en forladt rede med 1 æg; på søen så jeg kun 4–5 Troldænder. 1953 har vel således 2 Troldænder ruget på Madstedborg, og endnu 1 har forsøgt på det. Troldanden indvandrede først hen imod århundredskiftet som ynglefugl til Madstedborg; men i løbet af få år var den karakterfugl på stedet. Kolonien holdt sig stærk i 30–35 år. I denne periode har enhver, der har besøgt stedet sidst i maj eller i første halvdel af juni, kunnet berette om de rugende ♀♀, man ustandselig kom til at jage op, og om de utroligt store »kuld« mange af rederne indeholdt. Jeg har talt indtil 27 æg på eet sted, dog lagt af mindst 2 ♀♀. Rederne kunne indeholde 2 lag æg, og meget ofte lå nogle æg uden for reden, ganske som man kan se i tætte troldandekolonier i andre lande. Kolonien på Madstedborg forsvandt omtrent lige så pludseligt, som den kom. 1937, 1938, 1941 og 1942 foretog jeg ret grundige tællinger på Madstedborg og fandt henholdsvis 76, 54, 1 og 4 reder; dertil kommer så 1948, 1951 (H. Ø. C.) og 1953 med henholdsvis 0, 2 og 3 reder, i sidste halvdel af 1940erne ynglede arten vistnok slet ikke i området; men enkelte fugle kunne nok træffes om sommeren. Troldanden yngler så sydligt som på Balkanhalvøen; Danmark ligger således langt fra artens sydgrænse, og jeg anser det for usandsynligt, at klimaforbedring har haft indflydelse på Madstedborgs troldandestamme. Årsagen er sikkert forstyrrelser fra menneskers og dyrs side, som stedets ejere ikke har kunnet afværge trods deres store kærlighed til og interesse for fuglene på deres ø. Sandsynligvis har de ca. 70 cm vand, som først i 1930erne blev tappet ud af Ovesø, haft betydning for fuglene; men troldandebestanden holdt dog ud i mindst 6 år efter vandstandsænkningen, der havde formindsket afstanden fra Madstedborg til søens østbred fra 2–300 til ca. 50 m. Fremtiden vil vise, om bestanden kommer på fode igen; men jeg tvivler på, at den nogensinde påny kommer op på det lille hundrede pår, den formentlig har talt i 1920erne, da den var på sit højeste. – I denne forbindelse skal det nævnes, at på Gl. Ørum fugleholm fandt jeg 7 troldandereder 1936 og 3 1937; men 1942, 1948 og 1953 ynglede ingen troldænder på denne ø, som hele tiden kun har været tilgængelig pr. båd.

Rørhøg (*Circus a. aeruginosus* (L.)). 1 strejfer sås jage over Ovesø 2.6.1948.

Grønbenet Rørhøne (*Gallinula c. chloropus* (L.)). 2.6.1948 fandtes en rede med 8 æg ved øen. 1953 sås ingen.

Blishøne (*Fulica a. atra* L.). 2.6.1948 fandtes en rede med 8 æg samt et par tomme reder i bredvegetationen ved Madstedborg. 11.6.1953 sås en rede med æg på Ny Madstedborg.

Strandskade (*Haematopus o. ostralegus* L.). 1946 var der 4 par (H. Ø. C.). 1948 var arten ret talrig på Madstedborg; men lige så lidt som nogen anden fugleart fik den held med yngelen her dette år. 1 rede med 2 æg sås på »Sønderhå-holmen«. 1951 var der 5 par, og 7.6.1953 taltes 8 par, hvoraf det ene havde unger. 4 dage senere talte jeg 6 à 7 par og så 4 reder med 3, 2, 2 og 1 æg. Parret med unger havde forladt øen.

Vibe (*Vanellus vanellus* (L.)). 2.6.1948 iagttoges nogle strejfer. 1953 ynglede 1 par; rede med 2 æg sås 7.6. (H. Ø. C.).

Hættemåge (*Larus r. ridibundus* L.). 1946 var der samlet ca. 20.000 æg (H. Ø. C.). 1948 var der samlet ca. 18.000 æg på Madstedborg og Ny Madstedborg. På sidstnævnte holm var der ca. 300 reder 2.6. og desuden ca. 30 reder på »Sønderhå-holmen«. På Madstedborg var der tomme reder overalt; kun 1 rede, bygget i vandkanten på øens vestside, indeholdt 1 æg. En del Hættemåger havde reder i sivholme omkring øen. 11.6.1953 var der talrige unger på Madstedborg; der var dette år slet ikke samlet æg her, kun på Ny Madstedborg, hvor jeg talte ca. 275 reder. Jeg vil anslå den samlede bestand i 1953 til noget over 1000 par.

Stormmåge (*Larus c. canus* L.). 2.6.1948 sås 2 strejfer sidde på volden ved fredningsstenen.

Sandterne (*Gelochelidon n. nilotica* (GM.)). 1946 var der 40–50 par; 21.5. sås mange reder med æg (H. Ø. C.). 1948 havde sandterner forsøgt at yngle; men æggene var indsamlet som »mågeæg« af uvedkommende gæster. 2.6. nævnte år talte jeg 8 fugle; der var ingen yngel. 1951 var der ca. 100 par og mange reder med æg og unger (H. Ø. C.). 1953 var bestanden også på ca. 100 par. Rederne lå på de tørreste dele af Madstedborg, såvel på den »store ø« som på den forhenværende »Lilleø«, der smeltede sammen med hovedøen efter vandstandsænkningen 1931. 11.6.1953 så jeg 6 reder med æg og mange unger, hvoraf de ældste var en halv snes dage.

Fjordterne (*Sterna h. hirundo* L.). Arten har ruget meget konstant på sydsiden af Madstedborg, på den forhenværende Lilleø; men 1948 kunne den ikke være her. 2.6. dette år så jeg 1 rede på Ny Madstedborg og 7 på »Sønderhå-holmen«. 1951 var der højst 10 par; 1 rede med 2 æg sås (H. Ø. C.). 1953 var der ca. 25 par på den gamle yngleplads på Madstedborgs sydkyst, endvidere så jeg 11 reder på Ny Madstedborg 11.6. De fleste reder indeholdt æg, enkelte små unger.

Splitterne (*Sterna s. sandvicensis* LATH.). 21.5.1946 taltes 96 reder, fordelt på 2 kolonier (H. Ø. C.). 1948 havde arten forsøgt at

ynge. Ejerne havde som sædvanlig fredet kolonien; men en skønne dag var den raseret af uvedkommende ægsamlere, der var gået over til øen fra øst. Jeg så ingen Splitterner ved øen 2.6. dette år. 1951 var der 15–20 par; H. Ø. C. så 5 reder med 2 æg og 10 med 1 æg 3.6. 1953 var der ingen Splitterner på Madstedborg.

Gl. Ørum fugleholm.

Øen er vel 1 ha stor, bevokset med tuer af højt græs og omgivet af en kraftig tagrørbræmme. Ejeren indsamler hættemågeæg indtil 25. maj; men iøvrigt udnyttes øen ikke. Af fugle skal nævnes følgende:

Toppet Lappedykker (*Podiceps c. cristatus* (L.)) 1.6.1948 sås 3 par omkring øen og 1 rede med 1 hårdt ruget æg i rørbræmmen. 12.6.1953 fandtes 8 reder, hvoraf 2 tomme; de øvrige indeholdt 5, 4, 3, 3, 2, 2 æg, de fleste en del ruget.

Gråand (*Anas p. platyrhynchos* L.). For 1948 har jeg intet noteret. 12.6.1953 fandt jeg 4 reder, hvoraf dog 3 forladede med 1, 2 og 10 rådne æg; fra den fjerde lettede ♀ fra 7 æg.

[Troidand (*Aythya fuligula* (L.)), iagttoges ikke 1948 og 1953.]

Toppet Skallesluger (*Mergus s. serrator* L.). 1936 fandt jeg 3 reder, 1937 to og 1942 een. 1.6.1948 sås ♂♀ flyvende, og 1 rede med 5 friske æg fandtes under nogle gamle, sammentrampede tagrør. 1953 var der mindst 4 par på holmen. 12.6. dette år fandt jeg 4 reder, ♀♀ rugede på; de indeholdt henholdsvis 18, 17, 14 og 6 æg. Ca. 30 cm fra sidstnævnte rede lå en forladt rede med 8 æg, som muligvis var lagt af samme ♀, der rugede de 6 æg; jeg var dog ikke i stand til at afgøre dette. Der foreligger ingen meddelelser om fuglenes færden, efter at ællingerne er klækket. Muligvis søger de over i Flade Sø og derfra ud i Limfjorden.

Grønbenet Rørhøne (*Gallinula c. chloropus* (L.)). 1.6.1948 sås 2 reder med 7 og 2 æg. 12.6.1953 fandt jeg 1 rede med klækkende kuld.

Blishøne (*Fulica a. atra* L.). 1.6.1948 fandtes 4 reder med 6, 6, 6 og 4 æg; 12.6.1953 var der 6 reder, hvoraf 2 tomme, de øvrige med 4, 4, 3 og 3 æg.

Hættemåge (*Larus r. ridibundus* L.). 1948 var der samlet godt 20.000 æg. 1953 talte jeg ca. 1500 reder. 12.6. dette år sås en enkelt nyklækket unge; ellers var der æg i alle reder.

I tilslutning hertil skal nævnes, at Storcken (*Ciconia c. ciconia* (L.)) har været regelmæssig ynglefugl på Gl. Ørum. 1948 stod 1 fugl i reden; 1953 var der ingen.

De fuglearter, som navnlig har interesseret mig på de to her omtalte øer, har for Madstedborgs vedkommende været Troidand, Strandskade, Sandterne og Splitterne, for Gl. Ørum

fugleholms vedkommende Toppet Skallesluger. Strandskaden er ikke almindelig som ynglende ved ferskvand i Danmark; men forholdet kendes dog fra andre steder. Splitterne og Toppet Skallesluger holder her i landet i udpræget grad til ved havkysterne. Splitteren havde ganske vist 1953 opgivet Madstedborg som yngleplads; men denne tilstand behøver ikke at være permanent. I 1930erne så jeg altid Madstedborgs Splitterner flyve direkte til Vesterhavet; jeg så dem aldrig fouragere på Ovesø. De Toppede Skalleslugere er muligvis trængt ind i Ørum Sø, fordi passende fredelige rugepladser har manglet ved de nærliggende havkyster. H. Ø. C. så 3 + 1 Toppede Skalleslugere flyve forbi Madstedborg 3. juni 1951; men der foreligger hidtil intet om, at Arten skulle yngle ved Ovesø. Troldand og Sandterne har interesse alene ved deres forekomst som ynglefugle. Den ret betydelige troldandekolonis opståen og forsvinden er værd at bemærke, og hvad Sandterne angår, har Danmark måske ialt 500 ynglepar, fordelt på forskellige jyske lokaliteter samt Læsøområdet; men i alle vore nabolande er den en stor sjældenhed. De nærmeste, nogenlunde talstærke kolonier findes i Sydfrankrig, 12–1400 km borte.

Litteratur.

Angående fuglefaunaen på Madstedborg og Gl. Ørums fugleholm har jeg tidligere offentliggjort beretninger i Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. De findes: **31**, 1937, p. 152–53; **33**, 1939, pp. 66–90 og 227–29; **36**, 1942, p. 211–12; **37**, 1943, p. 89–98.

SUMMARY IN ENGLISH

Two Bird Islands in Northwestern Jutland.

The two islands dealt with in this paper are situated in lakes in the county of Thy, northwestern Jutland.

The bigger one, Madstedborg in Ovesø, has a size of about 35 acres. It is pasture land where a number of shorthorn bullocks and heifers are kept during summer. When the price of gull's eggs is high also eggs of Black-headed Gulls are collected, generally 18–20.000, up to 25th May, from which date the nests are protected. In the beginning of the 1930ies the water level of Ovesø was lowered by

25–30 inches, whereby the size of Madstedborg increased from 20–25 acres to the present size; it came, however, also much nearer to the eastern bank of Ovesø, from 2–300 yards to about 50 yards with a very low water level and hard bottom. Men and straying dogs had easy access to the island here, and in some years also a fox preyed on the birds of Madstedborg. From the western bank of the lake, where the owners live, it is impossible to reach the island without a boat; here there is about one yard of water and bottomless mud.

The smaller of the two islands is situated some miles further south, in Ørum Sø. It has a size of two or three acres and is covered with grass tussocks. Black-headed Gull's eggs, some 20.000, a year, are collected, both otherwise the island is not utilized. It cannot be reached without a boat.

Both Ovesø and Ørum Sø are eutrophic, but in spite of this the two islets are inhabited by such species of birds as are otherwise pronouncedly coastal in Denmark. This is especially true of the Sandwich Tern (*Sterna s. sandvicensis* Lath.), which has bred in fairly great numbers in Madstedborg. It was abundant, when the interest of ornithologists was drawn to the islands in the 1870ies. I have never seen Sandwich Terns feed in Ovesø; they go straight to the nearby North Sea. The colony is protected by the owners of Madstedborg, but in the later years intruders have often robbed the nests, and then the birds disappeared. In 1953 there were no Sandwich Terns. The islet in Ørum Sø has a regular stock of Red-breasted Merganser (*Mergus s. serrator* L.) which otherwise is very rare in fresh water in Denmark and as far as I know it occurs only in oligotrophic lakes. It is not known, whether the females stay in the lake with their young or whether they take them to the Limfjord. Oyster-catchers (*Haematopus o. ostralegus* L.) are regular breeders in Madstedborg, where conditions are favourable because the cattle keep the grass short. Sheld-ducks (*Tadorna tadorna* (L.)) do not breed on any of the islands, but they bring up their young in Ovesø and visit Madstedborg.

When ornithologists began to visit Madstedborg, the Tufted Duck (*Aythya fuligula* (L.)) did not breed there. This species immigrated about the turn of the century, and in the 1920ies perhaps about a hundred pairs nested in this island. The colony was still numerous in the first years after the lowering of the water level; but late in the 1930ies the number decreased. In 1937 I counted 76 nests, in 1938 54, and in 1941, 1942, 1948, 1951 and 1953, there were 1, 4, 0, 2 and 3 nests respectively. On the islet in Ørum Sø I saw 7 nests in 1936 and 3 in 1937, none in 1942, 1948 and 1953. The birds most probably left Madstedborg on account of the disturbances brought about by the lowering of the water-level of the lake. The birds of Ørum Sø no doubt belonged to the same population as those of Madstedborg; when this was split, the smaller stock of Ørum Sø disappeared too.

The Gull-billed Tern (*Gelochelidon n. nilotica* (Gm.)) breeds in a number of about 100 pairs in Madstedborg. In some unfavourable

years the breeding failed; but generally a number of young fledge. Denmark has about 500 pairs of this species, which nest in 8 or 9 places.

The Black-headed Gull (*Larus r. ridibundus* L.) is the most abundant breeding bird in both islands. In the islet of Ørum Sø I have counted about 1500 nests. Other regularly breeding species are: Great Crested Grebe (*Podiceps c. cristatus* (L.)), Mallard (*Anas p. platyrhynchos* L.), Moorhen (*Gallinula c. chloropus* (L.)), Coot (*Fulica a. atra* L.), Lapwing (*Vanellus vanellus* (L.) and Common Tern (*Sterna h. hirundo* L.); the first four species breed in or round both islands, the last two only in Madstedborg.